

Az ő harca a mi harcunk lett

Szíki Károly floridai beszélgetése Wass Albert gyermekével, Endrével

Virágvasárnap van Miami-ban. Az Istentisztelet után ebédre gyülekeznek az emberek. Megérkeznek Wass Albert fiai. Megrázó-ébresztő élmény, hogy én fogadhatom őket az ajtóban. Csak jöttek... jönnek. A három férfi, Huba, Géza és Endre, feleségükkel az oldalukon érkeztek. Az arcokat látva gondolatban előtűnik a nemzeti lelkiismeret írója, a papi, Wass Albert és az a 25 regény, melyeket eddig elolvastam. Az ebédet azonnal felszolgálják. Úgy érzem, olyan dolgokban van részem, melyek csak Isten kegyelméből lehetségesek. Lehet, hogy most fizet az önzetlen Wass Albert szolgálataimért? Lehetséges.

Egy könnyecseppet elmorzsolok, és helyet foglalok Endre mellett. Először ő szólal meg.
– Ő, ez nem is csiga a levesben, hanem metélt. Finom. Egerben is ettem egyszer ilyen levest a vár alatt...

– **Ez a finom megjegyzés nekem szólt?**

– Igen, hiszen te Egerből jöttél, színész, és a mi apánkért tevékenykedő ember vagy.

– **Értesüléseid pontosak, de honnan tudod ezeket?**

– Hát a könyvből, amit a kezében tartasz.

– **Köszönöm. Ez az Örökségkönyv, édesapád szellemi hagyatékát összefoglaló legújabb kötet.**

– Hogy napvilágra jött, az a Huba mellett ülő dr. Lukácsi Éva lelkész asszony szorgalmas szerkesztői és inspirációs munkájának köszönhető elsősorban.

– **Megkérhetlek, hogy dedikáld?**

– Igen, és Géza meg Huba is megteszik ezt. Huba, mint tudod, az amerikai hadsereg fődandártábornoka volt, az antiszemita bélyeg súlyáról és tehetetlenség-érzésünkről beszél éppen. Nem tudom, értetted-e, miről szolt angolul?

– **Ha segítenél...**

– Apánk 1979-ben ott állt Washingtonban az USA Igazságügyi Minisztérium előtt, hogy az őt ért fasiszta bélyeget, a „háborús bűnösségét” megvizsgálják. Felesége, Elizabeth, Géza és Huba testvéreim elkísérték őt, hogy lássák, hogyan működik egy demokráciában az igazságszótó gépezet. Papi tanúságtételi nyilatkozással érkezett, mely igazolta, hogy a románok által rányomott háborús bűnösség (és a Simon Wiesenthal Központ antiszemita vádja) az szemben áll a valósággal, mert ő abban a bizonyos esetben és időpontban nem tartózkodott ott, amit ők hamisan állítanak. Az USA Igazságügyi Minisztériuma nem talált semmi kivétlenülót apánk múltjában, ezért Amerika az ügyet lezárta. Huba akkor értette meg

és értette meg velünk is, hogy apánk magányos ebben a küzdelemben, segítenünk kell rajta. Most is azt elemzi itt az asztalnál, hogy nem tudunk mit kezdeni a románokkal, mert nem oldják fel ezt a stigmát, pedig nincs nyomós érvük arra, hogy *papit antiszemitázzák* és a háborús bűn bélyegét rásüssék. Három ízben vizsgálták meg Hubát is, alapos háttérvizsgálatot végeztek, de nem találtak okot, hogy Huba ne szolgálhatna magas rangban az amerikai hadseregben.

– **Az inzultációt azonban tovább folytatták!**

– Sajnos, ez még ma sem állt le. Éppen ebben az évben hiúsult meg az *Adjátok vissza a hegyeimet* angolra fordított regény kiadása, mert 13 kiadó is visszautasította Amerikában.

– **Havas Emilnek tehát nem csak igaza volt, amikor a friss emigráns Wass Albertet felkereste az olcsó kis New York-i hotelszobában...**

– Igen, tudta, miről beszél. Attól kezdve, hogy elment a szállodából, apánknak se elbeszélései, se regényei nem kellettek az amerikai kiadóknak.

– **Havas Emilnek máig hatóan él a fenyegetése apáttal szemben?**

– Igen. Mert nem csak akkor nem jelentek meg elbeszélései, és regényei sem kellettek az amerikai kiadóknak. Halálában is alázzák a Havas Emilek őt. Belefáradtunk az igazság keresésébe.

– **Ebben a kétséges helyzetben fordultok most az emigrációs magyarsághoz?**

– Igen. Az a terv, hogy interneten elérhetővé és ingyenesen letölthetővé tesszük apánk regényeinek angol fordításait, hogy akik elolvassák, meg tudják ítélni, az írótól mennyire távol van minden olyan vád, melyet ráfogtak.

– **Térjünk vissza kicsit a bátyád asztali beszédéhez!**

– Huba arról is beszélt itt az asztalnál, hogy mennyire kétarcú volt a befogadásuk az innen 5 órányi autótúra található Astorban, ahol elkezdtek az Újvilág meghódítását.

– **Ez érdekes, hiszen úgy tudtam, hamar megszerették és befogadták a családot.**

– Igen, az egyik fél így viszonyult a családunkhoz, de az úgynevezett „bennszülöttek” meglehetősen távolságtartóak, gyanakodóak voltak apámmal, új feleségével, Elizabethtel és testvéreinkkel szemben. Egyszer például, a miheztartás végett, kedvenc kutyánkat föbe lőtték.

– **De volt ott életveszélyesebb helyzet is.**

– Igen, amikor sorozatlövést adtak le a házunkra.

– **Gépkocsiról?**

– Egy román konzuli rendszámú gépkocsiból lőttek.

– **Négy testvéred huzamos ideje élt már Amerikában, míg te az édesanyáddal Németországban maradtál.**

– 1951-et írtak akkor, amikor az egész család, értsd szüleim és az öt gyermek amerikai emigrációra készült. Ekkor mindössze 1 éves voltam. Anyámnál tüdőbajt állapítottak meg, ezért az amerikaiak nem adták meg az engedélyt a beutazására. Nem volt más választása, mint mellettem maradni, engem felnevelni. A család így döntött, de ez a szétszakadás folyamatának kezdete volt csak. Apánk ugyanis az Újvilágban beleszeretett a szponzoruk lányába, a skót Elizabethbe, ami jelentős fordulatot hozott az életünkben.

– **Gondolom, hogy elváltak...**

– Így történt. Édesanyám hitte, hogy hamarosan együtt leszünk, ezért sokáig levelezett apámmal, készültek a család egyesítésére, mert a gyermekeknek igen hiányzott az édesanyjuk. Apánk azonban beadta a válókeresetet. Kezdetben nem kedvelte a befogadó tanárnőt, Elizabethet, de 1952 januárjában mégis elvált édesanyánktól, és még ebben az évben házasságra lépett a skót származású Elizabeth McClainnel. Én pedig Hamburgban maradtam anyámmal, aki több ízben is Amerikába utazott, hogy megkísérelje a házasságuk helyreállítását. Mindez nem sikerült, de a testvéreimmel mindhalálig ápolta a kapcsolatot.

– **Édesanyád és te lettetek az összekötő kapocs az erdélyi múlt és az amerikai jelen között.**

– Gyakran jártunk Erdélybe, korán megismertem azokat a helyeket, ahol apám regényei játszódnak. Ilyenkor sok fotót és diafilmet készítettem. Én voltam a híradó, aki utaztam, hírt adtam, anyagot vittem a találkozásokról. Amikor papi megnézte a képeket, elgondolkodott, s mondta: *jé, ez nem változott semmit, minden úgy néz ki, ahogyan ott hagytam!*

– **Erdély más miatt is kedves neked.**

– Persze, mert onnan, Szászrégenből hoztam feleségül Ágnest. Ő is egy régi arisztokrata család tagja, nem volt nehéz a közös nevezőt megtalálnunk. És nem utolsósorban szült nekem 3 gyermeket.

– **Láttad, érzékelted a vasfüggöny mögötti létet, életközélemből megtapasztaltad az emberi jogoktól megfosztott emberek sorsközösségét.**

– Ez alapozta meg a későbbi erdélyi missziós munkánkat. Először is apánk műveit kellett bevinni a köztudatba, mert az ismert személyes okok és a kommunizmus természete miatt papi dupla indexen volt. A rendszerváltás lehetővé tette, hogy megkeressük azt a kiadót, amely Erdélyben felvállalja apánk életművét.

– **Ők voltak a Mentor?**

– Igen.

– **De a jogok először a Bánkuty Géza, Kis Gábor, Székely Árpád, Demeter Andor vezette Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány kezében voltak. Magam is dolgoztam velük.**

– Így igaz, 1995-ben abban a reményben, hogy ők megjelentetik a könyveit,

apánk az összes jogot rájuk bízta, de mivel nem mozdultak a dolgok előre, s papi már a 87. évet betöltötte, újabb döntést kellett hoznia. A kiadás jogát átadta az általunk létrehozott alapítványnak. Megkezdődött a Marosvásárhelyen működő *Mentor Kiadóban* a könyvek nyomtatása. A bevételből számos „mikrokölcsönt” adtunk kisvállalkozásoknak és rászoruló családoknak.

– **Térjünk vissza Hamburgba!**

-1991 májusában meghalt az édesanyánk, Éva. Ez a tragikus esemény mind közelebb hozott bennünket, testvéreket. A csekély örökség lehetővé tette, hogy kiterjesszük korábban elindított erdélyi misszióinkat. Ez volt az előfutára annak, amit korábban említettem, a könyvkiadás által szerzett összegek befektetésének.

– **Eközben sikerült elismert szaktekintélyi címet elérned Németországban.**

– Hálásak lehetünk apám szigorának és a Teremtőnek, mert mind az öt testvéremmel együtt szép élethivatást töltöttünk be. Vid egy tisztítóvállalat tulajdonosa lett Virginiában, Roanoke nevű városban. Huba, mint említettem, az amerikai hadsereg fődandártábornoka lett a NATO-központban. Brüsszelben a legfőbb szövetségi haderők parancsnokságán titkár, és a legfelsőbb szövetségi parancsnok tanácsadója lett. Nagymértékben segítette a vasfüggöny összeomlását. Ő Gainesville-ben él a feleségével. Ez a 130 000 lakost számláló város Florida északi részén található. Miklós testvérem pénzügyi szakértő volt Kaliforniában, Géza környezetvédelmi tanácsadási hivatalt alapított a floridai Fort Myersben. Jómagam pedig a Hamburgi Egyetem közgazdasági professzora lettem. Szakterületem volt a *kommunista gazdaság-politikai átalakítása a kapitalista piacgazdaságra*.

– **Eközben megmaradt a magyar nyelv, folyékonyan beszéltek.**

– Ágnes néniknek, volt dadánknak köszönhetik testvéreim, aki szigorúan csak magyarul beszélt velük. Nekem sem volt könnyű, mert otthon németül beszélünk, de anyám felkért egy magyar tanárt, aki anyanyelvemre tanított. Az Egri csillagokat mégis német nyelven olvastam.

– **Ezzel meg is érkeztünk Egerbe. Hogyan találkoztál és mikor a történelmi városunkkal?**

– Az egyetemünk sokszor szervezett európai városokba tanulmányi kirándulást. Ennek keretén belül jutottam el mint tanár, több ízben Budapestre, és tovább Egerbe. Mint mondtam, az *Egri csillagokat* németül olvastam, de magyar szívvvel és lélekkel érkeztem a várba és környékére, a Gárdonyi-házhoz. Mindent amit tartalmaz e város, mi történelemmel van tele, azt hiszem, megnéztem, mert visszajáró lélek lettem.

– **Innen a tanári út a Szépasszony-völgybe vezetett?**

– Ha tehettem, mindenkor bikavért ittam, mert már Németországban is azt kerestem az üzletek polcain. A Kádár-rezsim alatt németül *Stierblut* néven került eladásra az egri nedű, de ma már bikavér címkével kínálják. Eger nekem azért is

jelent nagy kötődést, mert édesapám unokatestvére, az erdélyi gyökerű Horváth Toldy Péter ott lakott. Az 1960-as évek végén néhány alkalommal én is felkerestem. Péter fia Ausztráliába költözött.

– **Mennyi ismereted van az egri Wass Albert-kultusról?**

– Tudok a köről, amit te állítottál egy gimnázium előtt. Ezt a követ egyelőre fotóról ismerem, de az első egri utamon megnézem majd.

– **Ha meglesz még akkor! Mert most veszélybe került.**

– Igen? Remélem, hogy megmarad.

– **Minden egri kezdeményezés 1998 őszéhez kötődik, amikor Bánkuty Géza, a Gróf Czegei Wass Albert Alapítvány elnöke, a Magyarok Világszövetsége Székházában hatalmas nézősereg előtt meghirdette a Wass Albert rehabilitációs programot.**

– Tudok a szoborról, ami egy egri óvoda előtt áll.

– **Február 17-e óta a Wass Albert tér nevét viseli az a hely, ahová a fertálymesterek állították a szobrot.**

– Ez nagyszerű hír. Tudom, hogy Tiszaföldváron, Martfűn, Mezőkövesden és Átányban is állítottál követ, benne van ebben a könyvben, amit az imént dedikáltunk neked.

– **És még 6 helyen áll kő.**

– Ezekről nem tudok semmit, majd írd meg a helyszíneket. Mit tudsz még mondani?

– **Verőcén a szobor állítása Egerből indult.**

– Ott voltam magam is az avatáson.

– **Rettenetesen zuhogott, de együtt voltunk Tőkés Lászlóval, Böjte Csabával...**

– Szép és feledhetetlen volt, mint Gödöllőn is, ahol ezt követően a Művelődési házban Wass Albert-verseket mondtál. Ha Egerbe visszatérek, meg sem állunk az emlékhelyekig, meg a Szépasszony-völgyig.

– **Édesapád nagy tisztelői mérik ki neked a bort! Nem kerüljük meg a könyvtárat sem, egy bemutatót szívesen szervezünk neked, mert ők a hagyomány ápolásának élmunkásai. De térjünk vissza édesapádhoz! Milyen embernek ismerted meg?**

– Hát, az első találkozásomról nincs sok emlékem, mert csak 4 éves voltam, mikor édesanyám elvitt hozzá Amerikába, kettős céllal. Először, hogy ismerjem meg az akkor már híres író és a testvéreimet, másodsor pedig azért, hogy visszafordítsa apánkat az új frigytól, hogy újra visszakapja a papit. De ez nem sikerült, mi meg visszatértünk Hamburgba.

– **Úgy látlak, hogy te hasonlítasz legjobban édesapádra.**

– Ezt sokan mondják. Szívesen viselem a vonásait.

– **De a személyiségi jegyeitek mennyire azonosak?**

– Szeretnék teljességgel olyan lenni, mint ő. A lelkeségem sok esetben azonos apáméval. Értékrendszerem él bennem, küzdelmeim már az enyéimé, mert a kisebbségi létben vergődő magyarokkal együtt él. Nagyon megszerettem Erdélyt, így ez nem is lehet másképpen! Évente legalább kétszer meglátogatom szeretett földünket, a nyári szünetet gyakran töltjük a gyönyörű erdélyi hegyek közelében. Ami a missziót illeti, örömmel vállaltam, hogy Erdélyben diákokotthonokat hozunk létre és árvaházakat támogassunk. Ezt, mint említettem, a könyvek bevételeiből finanszírozzuk. Ezzel magam is apánk végakarátának engedelmessé lettem. Számos könyvet osztottunk szét erdélyi magyar iskolákban és most ide, Miami-ba is 9 doboznyi kötetet szállítottunk apám anyagából.

– **Személyes jellegű írásokból is sok került most e kötetbe.**

– Úgy gondolom, fontos, hogy az író személyének mélyreható ismeretével rendelkezzenek tisztelői, magánéletébe, korai levelezéseibe, szerelmi kapcsolataiba is betekintsenek, hogy ne egy piedesztálra emelt szobrot lássanak csak benne, de egy törékeny embert is felfedezzenek.

– **Megrázó élmény, amit élete utolsó éveiről megtudhatunk. Ti tudatában voltatok a tragédia előtti napjainak?**

– Nem, mert ő sosem panaszkodott, büszke, kemény ember volt, nem adta könnyen az érzéseit. Csodálatos emberré formázta az idő. Testvéreimtől tudom, hogy mivel szigorú volt önmagához, hát velünk sem kivételezett. Nagyon markáns, tudatosan határozott személyisége tiszteletet parancsolt. Mindig az egyéni felelősséget hangoztatta, hogy *a gyermekeinek meg kell mutatni, hogy milyen kiválók a magyarok, s nekünk ez a dolgunk, a közös küldetésünk.* Azt akarta, hogy gyerekei hasznosak legyenek a világ számára, ne hamis önérzettel rendelkezők legyünk, a társadalomnak terhes egyedei. Amikor sikereinket is látta, akkor sem halmozta el dicsérő szavakkal a fiait.

Kiforrott, érett férfinak ismertem, aki nem csak tanította az erkölcsi normákat, de maga is azok szerint élte napjait. Küzdelmeiben bátornak láttam minden esetben. Szigora, iróniája mögött gondoskodással egybekötött, mélységesen mély szeretet lakozott. Szeretetre méltó apa volt.

– **Azt, hogy keserves volt az utolsó néhány éve, és hogy öngyilkosságra készült, nem tudtátok?**

– Amint mondtam, büszkesége nem engedte meg, hogy panaszkodjon. Soha nem mutatta, hogy szüksége van a segítségünkre.

– **Mi történt azon a drámai éjszakán, amit már ez a könyv is részletesen bemutat, és hogyan dolgoztátok fel?**

– Mint ismeretes, apánk 83 éves korában – második feleségének halála után négy évvel – végzetes házasságot kötött egy Mary nevezetű francia hölgygel. Bár

barátai ellenezték, de ő harmadszor is elkötelezte magát, mert az egyedülléttől menekült. Barátságatlan asszony volt, minket sem fogadott jó szívvel, ha meglátogattuk a papit. A családjában az asszony mesterkedései miatt megromlott a viszony. Látogatókat egyáltalán nem tűrt meg a házban.

– **Ezt tanúsíthatom, mert amikor Albert bátyámmal megbeszéltem egy filmforgatást 1997 márciusában, felesége lemondta azt, így én maradtam Miami-ban, Albert bátyám pedig csúszott tovább a végzet markába.**

– Apánk népszerűsége vitte a családi házba Maryt, nem a szeretet lángja. Háromszor is rávette idős apánkat, hogy költözzenek új helyre. Papi nem látta át a cselszövéseit, hogy mindezzel a családot akarja szétzilálni. Még azt is megtiltotta, hogy családi fotók vagy baráti képek készüljenek. Mary elmagányosító akciói addig jutottak, hogy megtiltotta apánknak azt is, hogy kedvenc cicája és kutyája, akik évtized óta ott pihentek ölében, bejöjjenek hozzá. Két balesete után időnként súlyos fejfájások gyötörték, s Mary a csillapító gyógyszert is megtagadta tőle.

– **És ahogyan mondják: míg a Debrecen melletti Pallagon egy női kéz kivetette a fegyvert az író kezéből, most Floridában egy másik asszony a kezébe tette azt.**

– Azt mondják, így történt. Tanúk állítják (*vitéz Kiss Gábor, az író barátja, Sam, a szomszéd, s maga Mary is*---Sz.K.), hogy az asszony felindultan ordította: „öld meg magad, ha akarod, de előbb végezz a kutyával is!”, „itt van a fegyver, mire vársz?”. Apánk belefáradt a harcba. – *A fegyver meg eldőrdült...*

Ezután hosszú csönd, mint a Hamletben. De még nem néma, mert ez igenis beszédes csend volt ezen a floridai délutánon, az ebédlőasztalnál, a Kossuth teremben.

A szégyen és megaláztatás sodorta az apát arra a partra, ahol... Testileg és lelkileg is belefáradt a majdnem évszázados harcba. A kilátástalanság zuhant rá. Mi pedig itt maradtunk és beszélünk. Mert tudunk beszélni értékes utódokkal, mi, követői, hogy bizonyítsuk: nem hiábavaló volt e földi megpróbáltatás. Felvesszük és páncélba zárjuk a füstölgő fegyvert. Legyen béke, béke már!